

Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право
УДК 347.99:349.6(477)

Гулак Олена Василівна

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Гулак Елена Васильевна

*доктор юридических наук, доцент,
доцент кафедры административного и финансового права
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины*

Gulac Olena

*Doctor of Law, Docent,
Associate Professor of the Department of Administrative and Financial Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
ORCID: 0000-0001-9004-0185*

Курило Володимир Іванович

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії аграрних наук України,
завідувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Курило Владимир Иванович

*доктор юридических наук, профессор,
член-корреспондент Национальной академии аграрных наук Украины,
заведующий кафедрой кафедры административного и финансового права
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины*

Kurylo Volodymyr

*Doctor of Law, Professor,
Corresponding Member of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,
Head of the Department of Administrative and Financial Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
ORCID: 0000-0003-1268-801X*

Коваль Роман Миколайович

*студент юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Коваль Роман Николаевич

*студент юридического факультета
Национального университета биоресурсов и природопользования Украины*

Koval Roman

*Student of the
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

**ДО ПИТАННЯ ПІДСУДНОСТІ ЕКОЛОГІЧНИХ СПОРІВ
К ВОПРОСУ ПОДСУДНОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ СПОРОВ
ON THE ISSUE OF JURISDICTION OF ECOLOGICAL DISPUTES**

***Анотація.** Наукова стаття присвячена проблематиці розмежування юрисдикції судів при розгляді та вирішенні справ у сфері екології на основі матеріалів судової практики та позицій науковців з одночасним висвітленням різноманіття можливих проблемних аспектів, з якими стикаються як сторони спору, так і суди щодо даного питання. Доведено, що категорія юрисдикції є значно розвиненою в доктрині права та чітко закріпленою в кожному законодавчому акті, що регулює окремий вид процесуального права. Водночас, виходячи з поширення екологічних правопорушень, встановлених нормами кримінального та*

адміністративного права, а саме, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним кодексом України, деякими іншими нормативними актами, все ще актуальною лишається проблематика відсутності уніфікованого поняття підсудності розгляду справ щодо правопорушень у сфері екології. Акцентуючи увагу на проблемних аспектах, відзначено особливість реалізації конституційного права на безпечне довкілля, зокрема шляхом захисту порушеного такого права через представників громадськості, положення щодо якого передбачене Орхуською Конвенцією 1998 року. Наведено відповідні приклади у сфері правосуддя. Встановлено критичну значущість судової практики щодо встановлення юрисдикції розгляду справ у сфері екології та висвітлено різноманіття можливих проблемних аспектів, з якими стикаються як сторони спору, так і суди щодо даного питання. У підсумку зауважено, що при розгляді спорів з приводу порушень щодо екології у цілому, вирішальним показником віднесення таких справ до тієї чи іншої юрисдикції виступає саме характер спору, і лише після цього – суб'єктний склад та власне сам предмет спору.

Ключові слова: *юрисдикція судів, розмежування юрисдикції судів, сфера екології, розгляд та вирішення справ у сфері екології, проблематика розмежування юрисдикції судів.*

Анотація. *Научная статья посвящена проблематике разграничения юрисдикции судов при рассмотрении и решении дел в сфере экологии на основе материалов судебной практики и позиций ученых с одновременным освещением многообразия возможных проблемных аспектов, с которыми сталкиваются как стороны спора, так и суды по данному вопросу. Доказано, что категория юрисдикции значительно развита в доктрине права и четко закреплена в каждом законодательном акте, регулирующем отдельный вид процессуального права. В то же время,*

исходя из распространения экологических правонарушений, установленных нормами уголовного и административного права, а именно, Кодексом Украины об административных правонарушениях, Уголовным кодексом Украины, некоторыми другими нормативными актами, все еще актуальной остается проблематика отсутствия унифицированного понятия подсудности рассмотрения дел о правонарушениях в сфере экологии. Акцентируя внимание на проблемных аспектах, отмечено особенность реализации конституционного права на безопасную окружающую среду, в частности, путем защиты нарушенного такого права через представителей общественности, положения по которому предусмотрено Орхусской Конвенцией 1998 года. Приведены соответствующие примеры в сфере правосудия. Установлено критическую значимость судебной практики по установлению юрисдикции рассмотрения дел в сфере экологии и освещено многообразие возможных проблемных аспектов, с которыми сталкиваются как стороны спора, так и суды по данному вопросу. В итоге отмечено, что при рассмотрении споров по поводу нарушений в сфере экологии в целом, решающим показателем отнесения таких дел к той или иной юрисдикции выступает именно характер спора, и только после этого – субъектный состав и собственно сам предмет спора.

Ключевые слова: *юрисдикция судов, разграничение юрисдикции судов, сфера экологии, рассмотрение и разрешение дел в сфере экологии, проблематика разграничения юрисдикции судов.*

Summary. *The scientific article is devoted to the delimitation of jurisdiction of courts in considering and resolving cases in the field of ecology on the basis of case law and positions of scientists while highlighting the variety of possible problematic aspects faced by both parties and courts on this issue. It is proved that the category of jurisdiction is significantly developed in the doctrine of law*

and is clearly enshrined in each piece of legislation governing a particular type of procedural law. At the same time, based on the spread of environmental offenses established by criminal and administrative law, namely, the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Criminal Code of Ukraine, some other regulations, the issue of lack of a unified notion of jurisdiction over environmental offenses remains relevant. Emphasizing the problematic aspects, the peculiarity of the implementation of the constitutional right to a safe environment was noted, in particular by protecting the violated right through members of the public, the provisions of which are provided by the 1998 Aarhus Convention. Relevant examples in the field of justice are given. The critical importance of the case law on establishing the jurisdiction of environmental cases has been established and the variety of possible problematic aspects faced by both the parties to the dispute and the courts on this issue has been highlighted. As a result, it is noted that when considering disputes over environmental violations in general, the decisive indicator of the assignment of such cases to a particular jurisdiction is the nature of the dispute, and only then - the subject composition and the actual subject of the dispute.

Key words: *jurisdiction of courts, delimitation of jurisdiction of courts, sphere of ecology, consideration and resolution of cases in the field of ecology, problems of delimitation of jurisdiction of courts.*

Постановка проблеми. З огляду на сучасні виклики, що носять не суто державний, а переважно глобальний та міжнаціональний характер, й стосуються насамперед порушень, конфліктів та спорів «екологічного характеру», дослідження проблематики розмежування юрисдикції судів при розгляді та вирішенні справ у сфері екології вбачається надзвичайно актуальним.

Наразі навіть питання розмежування судової юрисдикції внутрішньо національного характеру постають актуальними та, зачасти, проблемними.

Додаткової ваги проблематиці дослідження додає сфера суспільних відносин, що з кожним роком набуває особливої гостроти та обговорення, насамперед, з боку суспільства, яке намагається впливати й контролювати повний спектр механізму регулювання цієї сфери зі сторони держави, включаючи і правове регулювання, й безпосередньо, ефективно та справедливо застосування цих самих норм усіма гілками влади, в межах їх компетенції, включаючи і судову. Власне, взяття Україною на себе зобов'язань згідно з міжнародними договорами зумовлює необхідність встановлення чітких нормативних правил стосовно визначення юрисдикції спорів, предметами яких виступають, зокрема, об'єкти екологічного права.

Власне, довіра до держави, її інституцій та рішень ґрунтується переважно на діяльності судової гілки влади, як незалежного арбітра у вирішенні суспільно-значимих спорів. А питання екології, екологічної безпеки, вільного доступу до належного рівня природних ресурсів – це безперечно питання суспільно-значимого рівня, що стосуються кожного, без винятку, жителя нашої держави. Недаремно, сучасною поширеною тенденцією у більш свідомих та розвинених державах світу постає обрання до владних інституцій суб'єктів, що транслюють насамперед «екологічні» пріоритети у власних програмах вектору розвитку та формування дорожньої карти шляху країни, як на коротку, так і довгострокову перспективу.

Зокрема, певні зрушення щодо оптимізації публічного управління як держави у цілому, так і побудови дієвих та ефективних державних інституцій вбачається можливим насамперед через реалізацію певних складових, зокрема і забезпечення організаційно-правової спроможності суспільства контролювати процеси прийняття нормативних правил та, основне, їх реалізацію [1, с. 14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним напрацюванням категорії «юрисдикція» приділяли значну увагу такі українські дослідники як: С. Н. Братусь, В.М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, В. В.

Галунько, В. В. Копейчиков, О. В. Кузьменко, О. І. Миколенко, П. М. Рабінович, Ю. М. Тодика, Ю. С. Шемшученко. Окремо аспект судового розгляду спорів у сфері екології опрацьовували у своїх працях В. І. Андрейцев, М. В. Краснова, Р. С. Кірін, Ю. А. Краснова, В. Л. Мунтян та А. П. Гетьман.

Метою статті є комплексне дослідження проблематики розмежування юрисдикції судів при розгляді та вирішенні справ у сфері екології на основі матеріалів судової практики та позицій науковців з одночасним висвітленням різноманіття можливих проблемних аспектів, з якими стикаються як сторони спору, так і суди щодо даного питання.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення ефективних механізмів захисту порушених прав є важливим фундаментом правової системи й суспільного добробуту. Зокрема, це стосується і судового захисту порушених прав у сфері екології. Враховуючи нагальну актуальність природоохоронної й природовідтворювальної діяльності загалом, напрацювання великої кількості актів матеріального та процесуального права, взяття Україною на себе зобов'язань за міжнародними договорами, виникає необхідність встановлення чітких законодавчих вказівок на порядок визначення юрисдикції спорів, предметами яких виступають об'єкти екологічного права [2, с. 56].

Категорія юрисдикції є значно розвиненою в доктрині права та чітко закріпленою в кожному законодавчому акті, що регулює окремий вид процесуального права. Водночас, виходячи з поширення екологічних правопорушень, встановлених нормами кримінального та адміністративного права, а саме, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним кодексом України, деякими іншими нормативними актами, все ще актуальною лишається проблематика відсутності уніфікованого поняття підсудності розгляду справ щодо правопорушень у сфері екології. Відтак, власне це і призводить до

напрацювання численної судової практики, що здійснює трактування підсудності, яке виникає при розгляді таких правопорушень та й власне особливостей їх розмежування [3].

Проблематика розмежування юрисдикції судів при розгляді та вирішенні справ напряду корелюється із «публічним адмініструванням судової влади», під яким ми розуміємо комплексну систему адміністративних інституцій із ієрархічною побудовою, яка має цілеспрямовану діяльність, формує цілі, здійснює роботу на всіх елементах судової системи та приймає управлінські рішення [4, с. 10; 5].

Акцентуючи увагу на проблемних аспектах, варто відзначити особливість реалізації конституційного права на безпечне довкілля, зокрема шляхом захисту порушеного такого права через представників громадськості. Положення щодо такого захисту передбачене Орхуською Конвенцією 1998 року (*конвенцією Європейської Економічної Комісії ООН про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля*), яка стала частиною національного законодавства шляхом її ратифікації Верховною Радою України в 1996 році [6]. Одним з прикладів можна насести постанову Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2018 року у справі № 910/8122/17 (провадження № 12-186гс18) за позовом міжнародної благодійної організації щодо заборони діяльності дельфінарію, обумовлюючи це порушеннями умов утримання тварин [7]. Зокрема, було встановлено, що суди першої та другої інстанції господарських судів хибно прийняли справу до розгляду, оскільки, попри суб'єктний склад спору, зміст спору стосується порушення норм екологічного та конституційного права, що встановлюють гарантії виключного права Українського народу на природні ресурси, а також похідним від нього правом кожного на здійснення загального та спеціального використання природних ресурсів (пункт г частини першої статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього

природного середовища»). Відповідні положення закріплені в низці нормативно-правових актів: законах України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», «Про Червону книгу України» тощо. Враховуючи такі особливості, суд визначив публічно-правовий характер спору, і пов'язуючи вимогу про заборону чи припинення діяльності дельфінарію, зазначив про необхідність розгляду цієї справи судами адміністративної юрисдикції.

Важливим елементом є також питання встановлення характеру правовідносин, зокрема в спорах, що виникають між фізичними чи юридичними особами та суб'єктом владних повноважень [8]. В даному випадку доречним уявляється за приклад наедення рішення, прийнятого постановою Великої Палати Верховного Суду від 27 листопада 2018 року у справі № 910/5640/18 (провадження № 12-220гс18) за позовом ТОВ Агрофірма «Злагода» до ТОВ «Оратівагроінвест» та Держрибагентства України щодо скасування незаконного режиму користування водним об'єктом [9]. Зокрема, з фабули справи виходить, що два суб'єкти господарювання володіли єдиним водним об'єктом на двох різних підставах, а саме: на підставі договору, відповідно до Закону України «Про аквакультуру», та на підставі оспорюваного режиму рибогосподарської експлуатації, виданого відповідно до норм Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство й охорону водних біоресурсів» та встановленого власне самим Держрибагентством України. Першою та апеляційною ланкою господарських судів, до яких була спрямована позовна заява, було відмовлено у відкритті провадження з причини необхідності віднесення такого спору до розгляду в порядку саме адміністративного судочинства. Втім, Велика Палата Верховного Суду встановила, що хибним є віднесення всіх спорів, стороною яких є суб'єкт владних повноважень, до розгляду судів адміністративної юрисдикції, а *важливим чинником є характер відносин, що виник в ході спору*. Зокрема, була обгрунтована

позиція, що предметом такого спору виступає порушення прав позивача, що на законній підставі (саме договору оренди) їх реалізує, шляхом перешкоджання з боку іншої особи, яка має засвідчені оспорювані права на такий об'єкт. Враховуючи такий аргумент, спір набуває приватноправового характеру і не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, а може бути розглянутий виключно в порядку господарської юрисдикції.

Важливою виступає також і практика щодо розгляду спорів про визнання незаконними рішення органу місцевого самоврядування про передачу земельних ділянок у власність чи оренду. Щодо встановлення судової юрисдикції, до яких відноситься розгляд таких спорів, то Верховний Суд в своїх висновках дійшов до наступного: «оспорювання законності набуття особою земельної ділянки, щодо режиму якої існують питання, а також правомірності надання інакшій особі дозвільного документа на розроблення проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки має вирішуватися в порядку цивільної або господарської юрисдикції, оскільки в даному випадку має місце спір про цивільне право, та щодо його судового захисту» [10]. Ключовим в таких спорах є те, що дії місцевої ради формалізуються у видачі індивідуального, а не нормативного акту, що одразу виключає можливість розгляду спору щодо правомірності такого акту в порядку адміністративного судочинства. Власне така позиція висвітлена в Постанові Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду від 13 червня 2018 р. у справі № 554/4857/16-а [10] та підтверджена в подальших постановках Великої Палати Верховного Суду (у справі від 21 листопада 2018 р. № 409/5363/12 та від 10 квітня 2019 р. у справі № 161/13749/15-ц).

Загалом, враховуючи наявність суттєвих недоліків в правозастосовчій діяльності, різноманітності нормативних актів, що регулюють ту чи іншу частину законодавства, що стосується довкілля та природних ресурсів та гостру потребу в судовій практиці, яка б ефективно компенсувала недоліки

процесуального права, актуальними видаються численні пропозиції науковців у контексті напрацювання ідей щодо запровадження ланки спеціалізованих екологічних судів [11, с. 21].

Висновки. Отже, в даному дослідженні встановлено критичну значущість судової практики щодо встановлення юрисдикції розгляду справ у сфері екології та висвітлено різноманіття можливих проблемних аспектів, з якими стикаються як сторони спору, так і суди щодо даного питання. У підсумку, можна дійти висновку, що при розгляді спорів з приводу порушень щодо екології у цілому, вирішальним показником віднесення таких справ до тієї чи іншої юрисдикції виступає саме характер спору, і лише після цього – суб'єктний склад та власне предмет спору.

Література

1. Гулак О.В. Шляхи побудови ефективних державних інституцій: виклики сьогодення. Науковий вісник публічного та приватного права № 2. 2015. С. 11-14. URL: <http://www.nvppp.in.ua/index.php/vip2>
2. Краснова Ю.А. Проблеми забезпечення права на екологічну безпеку в національних судах України та шляхи їх вирішення. *Судовий захист природного довкілля та екологічних прав*: збірник матеріалів (м. Київ, 7 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 55-61.
3. Забуранна А.О. Деякі правові аспекти у разі визначення підсудності земельних спорів. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 179-184.
4. Гулак О. В., Ладиченко В. В., Головій Л. В. Публічне адміністрування судової влади як одна із форм забезпечення рівного доступу до правосуддя. *Інтернаука. Серія: "Юридичні науки"*. 2021. № 5 (39). Т. 1. С. 11-17. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2021/5/7316>
5. Гулак О. В., Ладиченко В. В., Головка Л. О. Проблеми і перспективи запровадження та діяльності інституту присяжних у системі

- судочинства України. *Інтернаука. Серія: "Юридичні науки"*. 2021. № 7 (41). С. 86-92. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-7-7457>
6. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. № 34. 1999. С. 296.
  7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2018 року у справі № 910/8122/17 (провадження № 12-186гс18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78977479>
  8. Дайджест судової практики Верховного Суду у спорах, що виникають у сфері захисту довкілля та екологічних прав 2019. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Daidjest_Ekologia.pdf
  9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 листопада 2018 року у справі №910/5640/18 (провадження №12-220гс18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78215430>
  10. Постанови Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду від 13. Червн 2018 року у справі №554/4857/16-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74747639>
  11. Єрмоленко В.М. Питання екологічного судочинства в Україні. *Об'єкти екологічного і суміжних галузей права: теоретичні та практичні аспекти в умовах сталого розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 29 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 20-23.

References

1. Ghulak O.V. Shljakhy pobudovy efektyvnykh derzhavnykh instytutcij: vyklyky sjoghodennja. *Naukovyj visnyk publichnogho ta pryvatnogho prava* # 2. 2015. S. 11-14. URL: <http://www.nvppp.in.ua/index.php/vip2>

2. Krasnova Ju.A. Problemy zabezpechennja prava na ekologhichnu bezpeku v nacionalnykh sudakh Ukrainy ta shlyakhy jikh vyrishennja. Sudovyj zakhyst pryrodnogho dokillja ta ekologhichnykh prav: zbirnyk materialiv (m. Kyjiv, 7 lystop. 2019 r.). Kyjiv, 2019. S. 55-61.
3. Zaburanna A.O. Dejaki pravovi aspekty u razi vyznachennja pidsudnosti zemelnykh sporiv. Pravo i suspiljstvo. 2019. # 4. S. 179-184.
4. Ghulak O. V., Ladychenko V. V., Gholovij L. V. Publichne administruvannja sudovoji vlady jak odna iz form zabezpechennja rivnogho dostupu do pravosuddja. Internauka. Serija: "Jurydychni nauky". 2021. # 5 (39). T. 1. S. 11-17. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2021/5/7316>
5. Ghulak O. V., Ladychenko V. V., Gholovko L. O. Problemy i perspektyvy zaprovadzhennja ta dijajnosti instytutu prysjazhnykh u systemi sudochynstva Ukrainy. Internauka. Serija: "Jurydychni nauky". 2021. # 7 (41). S. 86-92. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-7-7457>
6. Pro ratyfikaciju Konvenciji pro dostup do informaciji, uchastj ghromadsjkosti v procesi pryjnattja rishenj ta dostup do pravosuddja z pytanj, shho stosujutsja dokillja: Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. # 34. 1999. S. 296.
7. Postanova Velykoji Palaty Verkhovnogho Sudu vid 11 ghrudnja 2018 roku u spravi # 910/8122/17 (provadzhennja # 12-186ghs18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78977479>
8. Dajdzhest sudovoji praktyky Verkhovnogho Sudu u sporakh, shho vynykajutj u sferi zakhystu dokillja ta ekologhichnykh prav 2019. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Daidjest_Ekologia.pdf
9. Postanova Velykoji Palaty Verkhovnogho Sudu vid 27 lystopada 2018 roku u spravi #910/5640/18 (provadzhennja #12-220ghs18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78215430>

10. Postanovi Sudovoji palaty v administratyvnykh spravakh Verkhovnogho Sudu vid 13. Chervn 2018 roku u spravi #554/4857/16-a. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74747639>
11. Jermolenko V.M. Pytannja ekologhichnogho sudochynstva v Ukraini. Ob'jekty ekologhichnogho i sumizhnykh ghaluzej prava: teoretychni ta praktychni aspekty v umovakh stalogho rozvytku: materialy Vseukrajinsjkoji naukovo-praktychnoji konferenciji (m. Kyjiv, 29 lystop. 2019 r.). Kyjiv, 2019. S. 20-23.